

BROEDVOGELINVENTARISATIE BEBOUWDE KOM HILVERSUM 1983-1985

Inleiding

In dit laatste jaar dat er nog gegevens vergaard kunnen worden voor de te publiceren Avifauna van 't Gooi e.o. is het de gewoonte om, wanneer je een in avifaunistisch opzicht interessant artikel publiceert, deze te beginnen met "In het kader van een te publiceren boekwerketc." Dat doe ik dus min of meer ook.

In 1983 werd begonnen met broedvogelinventarisaties in de bebouwde kom van Hilversum. In 1984 werden enkele gebieden gedaan ten behoeve van de dienst R.V.M. van de Gemeente Hilversum. Tot slot besloten J. Mekel en E. Lam in 1985 het restant (987 ha.) te gaan inventariseren zodat de gehele bebouwde kom als telgebied ten behoeve van de reeds genoemde avifauna gedaan zou zijn. Dit is gelukt (ondanks enkele dagmerrie's).

Dit verslag moet gezien worden als een voorlopig verslag van de broedvogels in de bebouwde kom in Hilversum. In het voorjaar van 1986 zal een poging gedaan worden om de gebieden die met de turfmethode gedaan zijn, alsnog met de territoriumkarteringsmethode te gaan doen. Alle gebieden zullen dan op dezelfde manier gedaan zijn, waardoor vergelijkingen tussen de diverse gebieden mogelijk zijn. Hiervan zal ter zijner tijd een uitgebreid verslag verschijnen.

Methode

Figuur 1 (zie hieronder) laat zien welke delen, in welk jaar, op welke manier (per inventarisator) gedaan zijn.

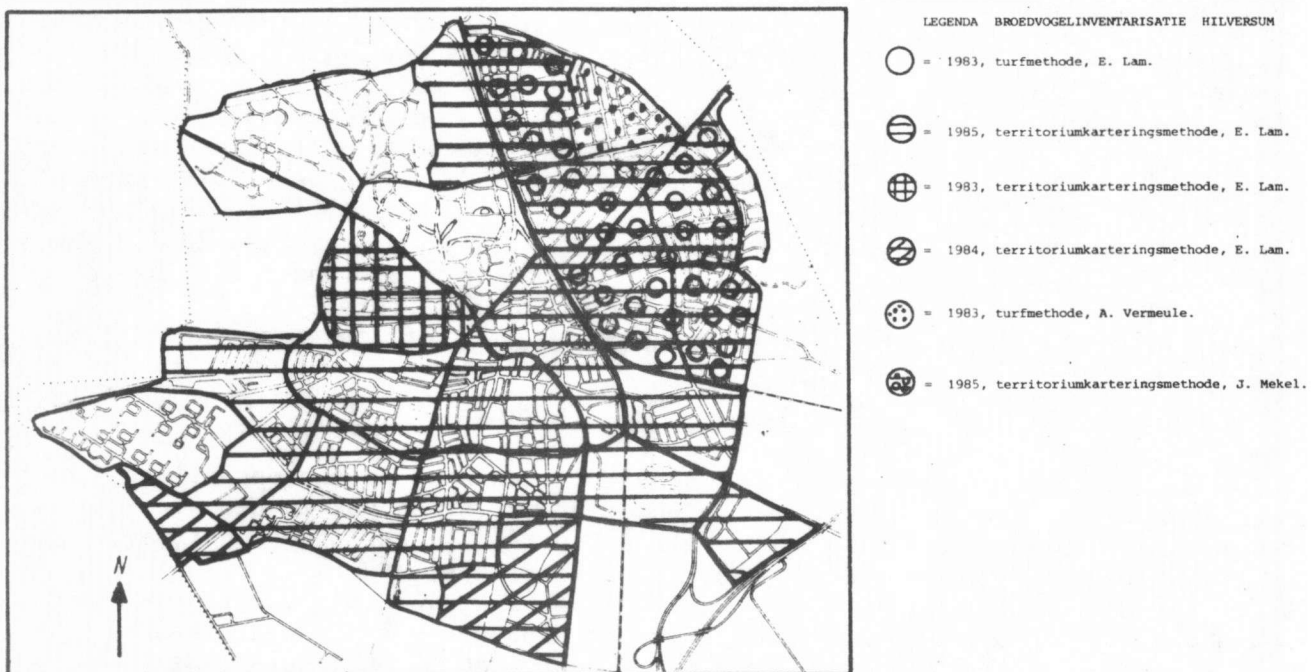

Fig. 1 Kaart onderzochte gebied.

De turfmethode hield in dat het te onderzoeken gebied 3x bezocht werd (alleen het gebied rondom het raadhuis werd slechts 2x bezocht); in maart 1x, april 1x en mei 1x. Het hoogst waargenomen aantal territorium-indicerende exemplaren werd dan als het aantal broedparen aangenomen. Deze methode is alleen in 1983 gebruikt. De territoriumkarteringmethode werd in alle drie de jaren gebruikt. Hiertoe werden in het desbetreffende gebied zes vroege ochtendbezoeken gebracht, die telkens op een andere plaats begonnen. Deze bezoeken moesten tussen 1 maart en 15 juni uitgevoerd worden. Tussen de bezoeken moest een periode van minimaal 10 dagen liggen. Gemiddeld werd ongeveer 14 dagen aangehouden. De criteria en de interpretatie werden aangehouden zoals die in "Vogelinventarisaties, Nederland. 1985." beschreven staan. De *huismus* vormt een uitzondering. In gebieden die door J. Mekel gedaan zijn werden alle zingende mannetjes gekarteerd. In het omroepkwartier, het gebied rondom het Laapersveld en het gebied rondom de Arubalaan, die door E. Lam gedaan zijn, is ook gekarteerd. Verder zijn de huismussen geturfd.

Wanneer tijdens inventarisaties in andere delen van de bebouwde kom, die in hetzelfde jaar geïnventariseerd werden, aanvullende waarnemingen gedaan werden, zijn deze in de uiteindelijke uitwerking van de gegevens verwerkt. Waarnemingen buiten deze tijden, of van andere personen telden dus niet mee. Van twee soorten zijn echter specifieke tellingen gehouden. In 1985 werd de gehele bebouwde kom van Hilversum door een aantal VWG-leden en leden van NJN-afdeling Hilversum op *gierzwaluwen* onderzocht. Hiervan verschijnt nog een apart verslag. Tevens werd gedurende winter '84-'85 de bebouwde kom door E. Lam in z'n geheel op het voorkomen van *bosuil*en onderzocht.

De oppervlakten van de 25 teleenheden werden berekend met behulp van een numonics digitablen van de afdeling landmeten der Gemeente Hilversum. Dit apparaat is ongeveer te omschrijven als een gecomputeriseerde planimeter. Hiermee kan de oppervlakte zeer nauwkeurig bepaald worden. De totale oppervlakte blijkt 1550 ha. te zijn. Dit verschilt 7 ha. met hetgeen volgens de lijst van de VWG opgegeven is (1543 ha.). Het verschil van 7 ha. is echter volledig te verwaarlozen omdat je nooit twee maal op dezelfde manier iets opmeet. In verband met de dichtheidsberekeningen is echter 1550 ha. aangehouden.

Het voorjaar in 1983, en vooral 1984, kenmerkte zich door koude en nattigheid. Het voorjaar van 1985 was iets beter, maar eigenlijk toch nog wel vervelend. Bij vochtig, en eventueel koud, weer laten veel vogels weinig van zich horen, hetgeen de inventarisatie uiteraard minder volledig maakt. Er is onder alle denkbare weersomstandigheden geïnventariseerd: van sneeuwjachten en stortbuien tot lekker warm onbewolkt weer. De winter '84-'85 was redelijk streng. Dit heeft waarschijnlijk een grote invloed gehad op de aantallen van enkele in europa overwinterende soorten zoals *zwarte roodstaart*, *winterkoning*, *zanglijster* etc.

* inventarisatieronden

Resultaten

In totaal zijn er 59 vogelsoorten aangetroffen die territoriumindicatief gedrag vertoonden, alsmede één waarschijnlijke soort. Hiervan is een soortenlijst gemaakt met daarbij vermeld de aantallen en de gemiddelde dichtheid per 100 ha. De talrijk bij de diverse wateren voorkomende tamme en halfwilde eenden zijn niet bij het onderzoek betrokken. Dit geldt evenzeer voor verwilderde postduiven. Van de *ransuil* wordt het broeden vermoedt. Tijdens een inventarisatieronde van de *bosuilen*-inventarisatie op 7 maart 1985 ('s nachts) werd zowel in het diergaardepark, het nimrodpark als op trompenberg baltsgeluiden gehoord. De criteria die gebruikt moeten worden in verband met de tijd van het jaar zijn mij onduidelijk waardoor ik deze drie gevallen niet in de lijst heb opgenomen.

Soortenlijst broedvogels bebouwde kom Hilversum 1983-1985

Soort	Aantal	per 100 ha.	Soort	Aantal	per 100 ha.
Fuut	1	0,06	Boompieper	1	0,06
Houtsnip	1	0,06	Braamsluiper	10	0,65
Scholekster	1	0,06	Tjiftjaf	105	6,77
Sperwer	1	0,06	Fitis	58	3,74
Fazant	1	0,06	Fluiter	1	0,06
Waterhoen	13	0,84	Goudhaantje	58	3,74
Meerkoet	11	0,71	Vuurgoudhaantje	4	0,26
Holenduif	38	2,45	Grauwe Vliegenv.	16	1,03
Houtduif	1311	84,58	Bonte Vliegenv.	21	1,36
Turkse Tortel	821	52,97	Staartmees	65	4,19
Tortelduif	2	0,13	Glanskop	7	0,45
Bosuil	10-11	0,65	Matkop	34	2,19
Koekoek	3	0,19	Kuifmees	56	3,61
Gierzwaluw	1075-1100	69,34	Zwarte Mees	16	1,03
Groene Specht	12	0,77	Pimpelmees	399	25,74
Grote Bonte Specht	57	3,68	Koolmees	874	56,39
Kleine Bonte Specht	4	0,26	Boomklever	72	4,65
Boerenzwaluw	10	0,65	Boomkruiper	92	5,94
Witte Kwikstaart	25	1,61	Vlaamse Gaai	78	5,03
Winterkoning	201	12,97	Ekster	177	11,42
Heggenmus	298	19,23	Kauw	535	34,52
Roodborst	310	20,00	Zwarte Kraai	65	4,19
Zwarte Roodstaart	18	1,16	Spreeuw	895	57,74
Gekraagde Roodst.	9	0,58	Huisemus	5917	381,74
Merel	2071	133,61	Ringmus	14	0,90
Zanglijster	37	2,39	Vink	165	10,65
Grote Lijster	5	0,32	Groenling	213	13,74
Tuinfluiter	21	1,36	Sijs	0-1	0,00
Zwartkop	109	7,03	Goudvink	13	0,84
Kleine Karekiet	1	0,06	Appelvink	1	0,06

Vergelijking met vroeger gedaan onderzoek in de bebouwde kom van Hilversum

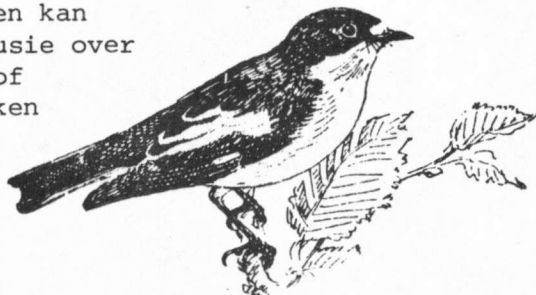
Er zijn uit het verleden diverse gegevens bekend over het voorkomen van bepaalde vogelsoorten in de bebouwde kom van Hilversum. Het oudste mij bekende geval is een berichtje uit de Gooi en Eemlander: "18 December 1880. Hilversum. *Patrijzen* worden niet dagelijks midden in de bebouwde kom der gemeente gevangen. Gisteren gebeurde dit toch. Een ingezetene vond deze schuwe doch in gebraden staat niet te schuwen vogels in zijn achterhuis. Vermoedelijk was het beest, 't zij door vermoeienis, 't zij dat het even aangeschoten was, uit zijne vlucht neergevallen.". Vanaf deze tijd zijn er regelmatig gevallen van waarnemingen van vogelsoorten uit de bebouwde kom bekend. Helaas zijn er echter tot 1970 nooit systematische onderzoeken gedaan.

In 1970 is de bebouwde kom van Hilversum op broedvogels onderzocht ten behoeve van de Avifauna van Midden-Nederland (Alleyn et al, 1971), door leden van de VWG. Op 31 mei van dat jaar werd door 16 personen van 's ochtensvroeg tot 's avondslaat geïnventariseerd. De gebruikte criteria en de interpretatie is echter onduidelijk. In ieder geval is wel duidelijk dat vroeg in het jaar zingende soorten (*grote lijster*, *heggemus*), of soorten waarbij nestvondsten van belang zijn (*ekster*) waarschijnlijk voor een deel gemist zijn. Over het algemeen is het dus onmogelijk, en derhalve zinloos, de éénmalige inventarisatie uit 1970 met het onderzoek van nu te vergelijken. Hoogstens de soorten met een hoge trefkans, of die een zangpiek rond eind mei hebben zijn te vergelijken. Bovendien werd nu niet exact hetzelfde terrein geïnventariseerd. Het Raaweggebied, het gebied rond het Laapersveld en het gebied rondom de Arubalaan werden toen niet gedaan. Dit zijn landelijke gebieden en een villawijk.

Een soort met een hoge trefkans is de *winterkoning*. In 1970 werden 192 exemplaren vastgesteld en nu 201. De stand is wat mij betreft precies hetzelfde gebleven. De *tijftjaf* is ook een redelijk goed vergelijkbare soort. In 1970 werden 101 exemplaren vastgesteld, nu werden er 105 vastgesteld. De verschillen

in methoden in aanmerking genomen zijn de volgende soorten waarschijnlijk ongeveer gelijk gebleven: *turkse tortel*, *koekoek*, *boerenzwaluw*, *heggemus*, *merel*, *zwarte roodstaart*, *fluiters*, *vuurgoudhaantje*, *staartmees*, *appelvink*, *goudvink* en *vlaamse gaai*. Soorten die waarschijnlijk vooruit gegaan zijn, danwel zich gevestigd hebben zijn: *fuut*, *sperwer*, *holenduif*, *groene specht*, *zwartkop*, *kleine karekiet*, *boompieper*, *braamsluiper*, *goudhaantje*, *bonte vliegenvanger* en *pimpelmees*. Er zijn vele soorten die achteruit of zelfs verdwenen zijn. Op de mogelijke oorzaken daarvan wilde ik in het kort even ingaan. De in aantal achteruit gegaan zijnde soorten zijn veelal soorten van een omgeving met landelijke elementen. Deze waren van oorsprong in de Gooische dorpen aanwezig (houtwallen, bosjes, boomgaardjes). Logischerwijs zijn met de voortgaande verstedelijking deze elementen met de typisch daarin voor komende soorten grotendeels verdwenen. Enkele soorten die achteruit gegaan zijn, zijn typische Afrika-overwintelaars. De achteruitgang is mogelijk aan de verbreiding van de Sahel-zone en het toenemende pesticide gebruik aldaar te danken. Deze soorten zijn: *torenvalk*, *patrijs*, *tortelduif*, *gekraagde roodstaart*, *zanglijster*, *grote lijster*, *tuinfluiter*, *grasmus*, *fitis*, *grijske vliegenvanger*, *glanskop*, *kneu*, *vink*, *huismus*, *ringmus* en *spreew*. Hiervan zijn mijns inziens de *huismus* en de *spreew* in 1970 sterk overschat, doch de achteruitgang is toch wel aanzienlijk.

Van de overige soorten kan nauwelijks een conclusie over een eventuele voor- of achteruitgang getrokken worden.

Vergelijking met ander onderzoek

Dankzij het feit dat er een avifauna van het Gooi e.o. gemaakt wordt is er de laatste jaren veel broedvogelonderzoek gedaan in bebouwde kommen. Hiervan zijn Laren, Blaricum, Huizen en Bussum het beste met Hilversum te vergelijken. Er dient echter wel opgemerkt te worden dat deze gemeentes over het algemeen met behulp van de turfmethode geïnventariseerd zijn; op de manier zoals enkele telgebieden van Hilversum in 1983 gedaan zijn. Bussum is grootendeels slechts 2x bezocht. De aantallen broedvogels van deze bebouwde kommen zullen over het algemeen iets lager uitgevallen zijn dan dat in Hilversum het geval geweest zou zijn.

Van de in Hilversum meest voorkomende soorten is een top 15 samengesteld. De gemiddelde dichtheden per 100 ha. zijn erbij vermeld. De top 15 van de andere bebouwde kommen is over het algemeen anders dan die van Hilversum. De samenstelling van zo'n top 15 hangt af van de structuur van de bebouwde kom. Je kunt dus op je klompen aanvoelen dat de winterkoning in Laren een andere plaats in de top 15 zal innemen dan in Huizen. De volgorde van een top 15 is danook niet het meest interessante. Interessanter is de verhouding tussen de gemiddelde dichtheden van de broedvogels in de diverse bebouwde kommen van het Gooi. De soorten die ik daarvoor uitgekozen heb zijn de top 15 soorten van Hilversum omdat die soorten mijnsinziens het beste in het kader van dit onderzoek passen. Hieronder volgt de soortenlijst. Achter de plaatsnaam staat het jaar waarin het onderzoek plaatsvond vermeld.

	Hilversum(1983-1985)	Laren(1984)	Blaricum(1983)	Huizen(1983)	Bussum(1985)
1 Huismus	381,7	101,0	74,0	142,9	120,0
2 Merel	133,6	179,6	112,3	88,9	83,2
3 Houtduif	84,6	55,0	50,0	15,4	34,0
4 Gierzwaluw	69,3	9,9	1,8	?	26,5
5 Spreeuw	57,7	81,2	65,2	73,0	32,5
6 Koolmees	56,4	85,2	52,6	25,4	34,5
7 Turkse Tortel	53,0	55,5	20,9	19,7	24,8
8 Kauw	34,5	31,0	22,6	25,4	27,2
9 Pimpelmees	25,7	49,0	25,4	11,7	15,3
10 Roodborst	20,0	35,0	33,3	6,5	8,3
11 Heggemus	19,2	24,3	15,0	7,3	5,2
12 Groenling	13,7	13,6	5,9	4,3	5,1
13 Winterkoning	13,0	50,3	37,0	7,8	6,2
14 Ekster	11,4	14,3	8,9	2,2	7,4
15 Vink	10,7	15,7	10,4	4,4	3,6

opm. In Bussum zijn de *gierzwaluwen* in 1983 onderzocht door H.Fuchs.

Van de bij deze vergelijking betrokken bebouwde kommen "lijkt" Hilversum waarschijnlijk het meest op Bussum, en ook nog redelijk veel op Huizen. Laren en Blaricum "lijken" ook wel enigszins op elkaar. De dichtheden laten zien dat er wel degelijk verschillen moeten zijn. Enkele soorten kunnen als indicatoren voor de aanwezigheid van bepaalde structuren fungeren. De *roodborst* is een struweelsoort. Hoe hoger het oppervlaktepercentage struweel van een bepaalde bebouwde kom is, hoe hoger de dichtheid is. Laren en Blaricum gaan wat dat betreft vrijwel gelijk op. Deze dorpen herbergen aardig wat struweel. Hilversum zit er tussenin. Voor de *winterkoning* gaat een soortgelijk verhaal op, hoewel Laren er met een dichtheid van 50,3 paar per 100 ha. wel bovenuit springt. De voorkeurspositie van de *huismus* is mij een beetje onduidelijk. De soort heeft uiteraard een voorkeur voor dichtbebouwde wijken. Bij Bussum en Huizen zal de verhouding ongeveer hetzelfde zijn als Hilversum. Toch is de gemiddelde dichtheid in Hilversum twee tot driemaal zo hoog. Misschien heeft de totale oppervlakte van de dichtbebouwde stukken invloed. Deze is in Hilversum uiteraard veel groter.

Zeer opvallend is de hoge dichtheid aan *gierzwaluwen* in Hilversum. De *gierzwaluw* is een moeilijk te inventariseren soort waaraan in 1985 in Hilversum een speciaal onderzoek is gewijd. Dit is in Bussum ook gedaan. De dichtheid is nauwelijks de helft van dat in Hilversum. In Laren en Blaricum zal de soort ongetwijfeld onderteld zijn, maar de werkelijke dichtheid zal veel lager liggen dan die van de andere onderzochte dorpen. Zeer opvallend is dat de dichtheid aan *pimpelmezen* steeds ongeveer de helft is van de *koolmezen*-dichtheid. De *kanu* vertoont een redelijk constante dichtheid die rond de 30 paar per 100 ha. zal schommelen.

Nawoord

Dankzij de medewerking van J. Mekel en A. Vermeule kon de gehele bebouwde kom van Hilversum tussen 1983 en 1985 op het voorkomen van broedvogels geïnventariseerd worden. Er werden 59 soorten vastgesteld, alsmede één waarschijnlijke en één soort waarvan het broeden vermoed wordt. Inclusief de uitwerking der gegevens heeft deze inventarisatie overigens zo'n 750-800 uur gekost.

Opvallende soorten zijn onder andere : *fuut*, *houtsnip*, *scholiekster*, *sperwer*, *kleine karekiet* en *boompieper*. Van veel soorten werd een opvallende achteruitgang geconstateerd. Dit betrof soorten die ook op regionaal niveau achteruitgaan zoals bijvoorbeeld : *gekraagde roodstaart*, *grasmus* en *ringmus*. De nog steeds zeer algemene soorten *huismus* en *spreeuw* bleken echter ook enorm achteruitgegaan te zijn. Vooruitgang zat onder andere bij : *holenduif*, *goudhaantje*, *bonte vliegenvanger* en *pimpelmees*.

21 December 1985

Erik Lam

Van Lennepaan 6

1217 NC Hilversum

Geraadpleegde literatuur

- Harder, J. 1985. Broedvogels in de bebouwde kom van Huizen, in voorbereiding.
- Huestings, et al. 1985. Natuurbeheer in Nederland. Deel III: Vogelinventarisaties. Pudoc, Wageningen.
- Fuchs, H. 1984. Inventarisatie van de *gierzwaluw* in de gemeente Bussum. De Korhaan 18(6): 137-139.
- Jonkers, D.A. 1970. Avifauna van Hilversum. uitgave VWG-'t Gooi e.o.
- Jonkers, D.A. & J. Harder. 1985. Broedvogels in de bebouwde kom van Laren. uitgave no. 49 VWG-'t Gooi e.o.
- Jonkers, D.A. 1984. Broedvogels in de bebouwde kom van Blaricum. uitgave no. 45 VWG-'t Gooi e.o.
- Jonkers, D.A. 1985. Broedvogels in de bebouwde kom van Bussum, in voorbereiding
- Lam, E. 1985. Natuurhistorische notities uit de Gooi en Eemlander 1871-1920. uitgave no. 53 VWG-'t Gooi e.o.

De illustraties zijn getekend door Robert Scholtz en afkomstig uit de Prisma-vogelgids , zevende druk 1974.